

UDC 314.746

DOI: 10.24045/aps.2017.1.1

**SPOLEČNÉ ZNAKY SUKCESIVNÍHO BILINGVISMU U MLADÝCH
MIGRANTŮ A SPECIFIKA BILINGVISTŮ Z HLEDISKA
PSYCHOLINGVISTIKY**

M. Ťulkina

*Mgr.
Univerzity Karlovy v Praze
Praha, Česká republika*

**COMMON FEATURES OF SUCCESSIVE BILINGUALISM
AMONG YOUNG MIGRANTS AND SPECIFICS BILINGUISTS TERMS
OF PSYCHOLINGUISTICS**

M. Tyulkina

*Mgr.
Charles University
Prague, Czech Republic*

Abstract. The article focuses on the analysis of the data from the research of the late successive bilingualism, where language learning took place in the natural environment of the host country. The aim is to analyse the following processes: second language acquisition and its common elements; acquirement of bilingual experience and bilingual identity; revelation of specific features typical for bilinguals and self-reflective description of them. Research was conducted within Russian-Czech bilinguals, whose native language was Russian and the Czech language acquisition was started in the adolescent age. Informants answered questions about the process of the Czech language acquisition and its role in everyday life. The received data were sort out and analysed using the methods of the qualitative research.

Keywords: successive bilingualism, language acquisition, the specifics of the bilinguals, migration.

Současná společnost je ve značné míře globalizovaná a mnoho lidí z nejrůznějších důvodů migruje. Může se jednat o důvody ekonomické, politické nebo i osobní. Proto se výuka a znalost jazyků stává nezbytnou součástí života mnoho lidí. Dokonce můžeme říci, že bilingvismus je nutným fenoménem dnešní doby. Tak

například za posledních cca dvacet let registrujeme značnou migraci do České republiky z postsovětských zemí a větší část z nich se musela socializovat a naučit se nový jazyk (Sládek, 2010) [7]. Ve výzkumu se zaměřuji na mladé migranty adolescentního věku, kteří se identifikují jako etničtí Rusové, resp.

se hlásí k ruskému původu a ruštinu pokládají za svůj mateřský jazyk, ale zároveň dokázali si osvojit český jazyk na úrovni blízké rodilým mluvčím.

Cílem výzkumu bylo porozumět procesům učení se jazyka v rámci sociokulturního prostředí příslušné země a získání bilingvální zkušenosti v pozdním adolescentním věku. Odpovědět na otázky: v jakých ohledech vykazuje jejich jazyková kompetence společné znaky sukcesivního bilingvismu a jak se u nich projevují odlišnosti specifické pro bilingvisty při využití jazyků. Nejprve v článku budou uvedena základní teoretická východiska o bilingvismu a specifických vlastnostech bilingvních mluvčích z hlediska psycholingvistiky. Následovat bude analýza dat získaných pomocí kvalitativního výzkumu, potvrzující nebo vyvracející tato tvrzení.

Celkově během analýzy byla použita data z osmi rozhovorů s migranty, kteří přijeli do ČR v adolescentním věku a jejichž mateřským jazykem je ruština. Všichni informátoři jsou plně integrováni do české společnosti a využívají češtinu na každodenní bázi. Úroveň jazykových dovedností považují za blízkou k úrovni rodilých mluvčích. Sedm z nich má vystudováno některou z vysokých škol v ČR. Věk informátorů v době provedení rozhovorů byl 25 až 30 let, protože se jednalo o seberefektující zkušenost s osvojením jazyka, která začala v adolescentním věku (14–17 let). Vzhledem k věku se větší část informátorů do Prahy přistěhovala s dalšími rodinnými příslušníky, avšak jsou mezi nimi i takoví, kteří se pro

migraci rozhodli sami a s podporou rodičů sem přišli nejen za studiem, ale i se záměrem zůstat v ČR po jeho dokončení. Informátoři žijí v ČR devět a více let a neplánují návrat do země původu.

Koho považujeme za bilingvistu

Pojem bilingvismus je latinského původu a jako takový označuje fakt, že člověk ovládá dva různé jazyky na stejné úrovni. V odborné literatuře lze najít velké množství různých definic bilingvismu neboli dvojjazyčnosti - od velice úzkého pojetí, dle něhož člověk musí oba jazyky ovládat na stejné úrovni (Bloomfield, 1933 in Harding-Esch, Riley, 2008) [2] až po pojetí velice široká, že stačí alespoň na omezené úrovni rozumět dalšímu jazyku (Macnamary, 1967 in Morgensternová, 2011) [3]. Jako nejvýstižnější a momentálně zřejmě i nejaktuálnější se nabízí definice Grosjeana, který charakterizuje bilingvismus jako „the use of two (or more) languages in one's everyday life and not knowing two or more languages equally well and optimally (as most laypersons think)“ (Grosjean 2002) [1]. Podle Grosjeana člověk by měl jazyky, které ovládá, používat na každodenní bázi, protože pokud využíván je, nepřetržitě se rozvíjí, mění a mluvčí se rychleji či pomaleji postupně přibližuje „ideálnímu stavu“, tj. jazykové úrovni rodilého mluvčího.

Zároveň jedinec, který ovládá minimálně dva jazyky, mívá určité charakteristiky, pomocí kterých lze definovat bilingvistu. Podle Renzo Titone (in Průcha, 2011) [6] bilingvní osoba má jasné vědomí o své znalosti a užívání dvou jazyků, žije ve dvou či

více kulturách nebo se s nimi v nějaké míře identifikuje. Dále je schopna přemýšlet ve dvou jazycích a programovat svá sdělení podle komunikačních situací a je schopná produkovat svá sdělení ve dvou jazycích s přijatelnou výslovností a rozumět sdělením v těchto jazycích (Průcha, 2011).

Na základě těchto charakteristik lze dojít k závěru, že znalost obou jazyků nemusí nutně být na stejné úrovni, obvyklý je stav, kdy jeden jazyk má dominantnější postavení. Proto nemůžeme vždy a jednoznačně znalosti v jednom jazyce porovnávat s kompetencí v druhém. Harding-Esch a Riley tvrdí, že „nikdo nepoužívá svůj jazyk v celém jeho rozsahu“ (Harding-Esch, Riley, 2008, s. 39) [2] ani monolingvisté, natož bilingvní jedinci.

Typ bilingvismu, který mají informátoři z výzkumu, můžeme definovat jako individuální, pozdní sukcesivní, dominantní, aktivní (Štefánek, 2000) [8]. Pozdní sukcesivní bilingvismus souvisí s osvojením cizího jazyka po „kritickém období“ a může se objevit v jakémkoliv věku. Při osvojení a budování vztahu k cizímu jazyku v pozdním sukcesivním bilingvismu hraje významnou roli subjektivní postoj jedince (Harding-Esch, Riley, 2008) [2]. Pokud je tento postoj kladný a jedinec se aktivně účastní komunikace a navazuje nové kontakty v rámci majoritní společnosti, tak je větší pravděpodobnost, že si osvojí jazyk rychle, bez větších obtíží a na velmi dobré úrovni.

Specifika bilingvistů (z hlediska psycholingvistiky)

Specifika dvojjazyčně mluvících spočívá například v tom, že u nich funguje přepínání jazykových kódů a mají možnost v různých situacích volit mezi jedním nebo druhým jazykem. Další nuance se mohou projevit, pokud u bilingvistů dochází ke smíšení dvou jazyků nebo jejich částečnému prolínání. Jednou z takových specifik je též, kdy jeden jazyk převládá nad druhým, což závisí na frekvenci používání daného jazyka. V souvislosti s tím se podíváme na takové pojmy jako code-switching, jazyková interference, inhibice a jazykové výpůjčky.

Charakteristickým rysem bilingvistů je **přepínání kódů/code-switching**, které se vyznačuje tím, že bilingvní mluvčí dokáže v průběhu rozhovoru se stejně bilingvní osobou přejít z jednoho jazyka do druhého bez výraznějších potíží či narušení jeho mluveného projevu. Při přechodu do druhého jazyka se mění nejen lexikální, ale i fonetická, morfologická a syntaktická složka. O přechodu do druhého kódu můžeme mluvit, pokud dochází k použití slova, sousloví nebo věty z jiného jazyka (Grosjean, 1982) [1].

Jazykové výpůjčky (borrowing) se vyznačují tím, že během promluvy v jednom jazyce jedinec použije slovo nebo výraz z jazyka druhého a přizpůsobí jeho použití gramatickým pravidlům původního jazyka, tzn. slovo je modifikováno gramaticky a často i foneticky podle původního jazyka promluvy. Výpůjčky tedy můžeme chápat tak, že se jedná o jakési začlenění výrazu z jednoho jazyka do druhého. Jazykové výpůjčky

nemusí být vědomé, mluvčí je nezdánlivě používají automaticky, obzvláště tehdy, jedná-li se o často používaná slova, jako např. spojky nebo nějaké větné konstrukce (Grosjean, 1982) [1].

Interference je určitá odchylka během použití jazyka pod vlivem znalosti jazyka jiného. Tato odchylka se může projevovat jak v psaném, tak i mluveném projevu, a to ve všech jazykových rovinách (lexikální, fonologické, syntaktické, sémantické a pragmatické). Interference obvykle neovlivňuje srozumitelnost řečeného, avšak monolingvní posluchači si takové odchylky od normy všimnou. Interferenci můžeme rozdělit na statickou a dynamickou. Statická reflektuje stálou odchylku v jazykovém projevu jedince, která se vytvořila pod vlivem druhého jazyka. Dynamická interference se vyznačuje jednorázovými odchylkami, které se neplánovaně mohou vyskytovat v projevu. Jedná se např. o přefeknutí nebo atypické použití větné stavby jinak, pod vlivem v tu chvíli deaktivovaného v ten okamžik jazyka. O interferenci můžeme mluvit pouze tehdy, jestliže jedinec používá v daný moment jen jeden jazyk a nachází se v monolingvním kódu (Grosjean, 1982) [1].

Dále uvedeme samotnou analýzu dat a podíváme se na prvky, které byly pro informátory společné, a pokusím se je shrnout v širších souvislostech. Zaměřím se zejména na výskyt některých rysů společných pro sukcesivní bilingvismus migrantů v adolescentním věku a na specifické

znaky projevující se jenom u bilingvních mluvčích.

Společné znaky sukcesivního bilingvismu

Na základě analýzy dat lze konstatovat, že u všech informátorů se bilingvismus jeví jako individuální, sukcesivní, dominantní a aktivní (Štefáník, 2000) [8], (Morgensternová, Šulová, Scholl, 2011) [4], (Harding-Esch, Riley, 2008) [2].

Z výpovědi informátorů je zřejmé, že si všichni, (z velké části i kvůli tomu, že prošli v ČR studiem na vysokých školách (tři z nich i studiem na střední škole), osvojili jazyk na velmi dobré úrovni. Proto je můžeme zcela jednoznačně označit za bilingvní osoby, což koresponduje i s tím, co o sobě sami informanti uvádějí. U všech se vyznačují známky pozdního adolescentního sukcesivního bilingvismu z hlediska věku. Tři z nich dokonce mluví česky bez přízvuku a nedopouští se žádných chyb. Skutečnost, že si dokázali češtinu osvojit na takové úrovni po „kritickém období“* zčásti vyvrací Lennebergovou (Lenneberg, 1967 in Štefáník, 2003) [9] hypotézu a zároveň potvrzuje Harding-Esch, Riley (2008) [2] mínění o významné roli subjektivního postoje, protože tito tři účastníci uvedli, že naučit se česky na úrovni rodilého mluvčího pro ně bylo naprosto zásadní. Vzhledem k jejich úspěchu můžeme konstatovat, že v období puberty je člověk stále ještě schopen osvojit si cizí jazyk i po zvukové stránce na úrovni rodilého mluvčího, což odpovídá Whitaker, Bub a Leventerově (Leventer, 1981 in Štefáník, 2003) [9] tvrzení, že není

dostatečně potvrzeno, že by docházelo k neurologickým změnám vedoucím k poklesu schopnosti osvojení jazykových schopností v pubertě. Jako důkaz mohou sloužit i další informátoři, kteří uvádí, že přízvuk sice mají, avšak nevýrazný a ne vždy rozeznatelný. Absence přízvuku může sloužit jako jeden ze společných znaků sukcesivního bilingvismu, protože zda svůj původ prozradí či nikoliv záleží více na osobnosti jedince, jeho preferencích a jeho subjektivním postoji vůči cizímu jazyku, než na neurologických změnách ve vývoji mozku v pubertálním věku. Informátoři, kteří připustili projevení nepatrného přízvuku, zároveň uvedli, že menší pikantnosti ve výslovnosti se nechtějí ani zbavit a, že pokud si nepřejí, aby se přízvuk projevil, postačí jen o něco větší soustředěnost na projev.

Dalším společným znakem sukcesivního bilingvismu u všech informátorů byla jejich shoda v tom, že cca po pěti letech měli znalost jazyka na velmi dobré úrovni, která se od té doby už výrazněji nemění a v průměru tři roky trvalo všem aby se naučili říci co potřebují, porozumět všemu ve školní výuce, aby mohli už bez problémů číst a psát. Připouštějí avšak, že občas se může stát, že narazí na nějakou slovní zásobu, kterou neznají, ale v malé míře, a týká se to obvykle odborné sféry – což je situace, která může nastat i v mateřském jazyce u monolingvních mluvčích. V současnosti všichni popisují své jazykové kompetence jako bezproblémové: za nejlepší považují mluvený projev, schopnost porozumění a čtení. Uvádějí však, že

v písemném projevu se mohou dopustit určitých nepřesností, spojených se stylistickou stránkou jazyka (buď použijí hovorovou, nebo ruskou formu), jinak je jejich projev po gramatické stránce správný a uvádí. Toto jsou další společné znaky sukcesivního bilingvismu informátorů – naprosto všichni uvedli, že písemný projev považují za nejslabší z jazykových kompetencí. Mluvený projev všichni shodně uvedli jako za svoji nejlepší dovednost v českém jazyce.

Další věc, na které se všichni informátoři shodli byla skutečnost, že v současnosti pro ně není podstatné v jakém jazyce mají přijímat informace, občas se u nich dokonce ztrácí hranice mezi ruštinou a češtinou a například v případě únavy či častého střídání jazykových kódů se musí občas zamyslet, v jakém jazyce komunikují a mají reagovat.

Pro všechny informátory přijímání informací ve zvukové podobě nečiní problém v žádném z obou jazyků. Nedokázali se ale rozhodnout, ve kterém jazyce by to pro ně bylo snazší, příjemnější a jsou navyklí na oba jazyky víceméně stejně. Domnívám se, že to může být spojeno se skutečností, že slyší a komunikují v češtině každodenně, a proto mají složku vnímání auditivních informací v obou jazycích stejně rozvinutou. To však nelze tvrdit o čtení, protože někteří z nich uváděli, že preferují četbu v ruštině. Jako důvod zmínili lepší estetický prožitek a uchování jazykové znalosti. Vizuální složku a návyky spojené s četbou tedy zřejmě nemají natolik rozvinuté v češtině, jako ve svém mateřském jazyce. Někteří z

nich však již úspěšně překonali i tuto bariéru.

Dalšími společnými znaky bilingvistů jsou, že skoro každý z informátorů uvedli, že narazili na situace, v nichž jejich znalost českého jazyka byla nedostačující. Tyto situace jim obvykle nebyly příliš příjemné, vyprávěli o svých pocitech nejistoty při použití českého jazyka. Z perspektivy minulé zkušenosti informátoři uváděli, že neradi komunikovali po telefonu. Tvrdili, že s takovou komunikací měli negativní zkušenosti, že jim lidé nerozuměli nebo nechtěli porozumět, když slyšeli ruský přízvuk. Na úřadech, cizinecké policii nebo na univerzitě (pedagogové a spolužáci) často naráželi na problémy v komunikaci, zejména kvůli přízvuku a neschopnosti správně se vyjádřit. Všichni zmínili, že komunikovat s vrstevníky a mladou generací je pro ně snazší než komunikace se starší generací. Neznalost jazyka jim také bránila v poznávání zdejší kultury a mezilidských vztahů. Někteří z nich dokonce poznamenali, že teprve po osvojení jazyka začali lidem v ČR rozumět a pochopili lépe jejich mentalitu.

I v současnosti informátoři tvrdí, že v některých situacích se necítí zcela sebejistě a bojí se udělat chybu nebo pociťují mezery ve slovní zásobě. Uváděli, že znervózní při komunikaci s výše postaveným člověkem, např. v práci nebo ve škole. Protože chtějí zapůsobit dobrým dojmem, se soustředí, aby vše řekli správně a použili spisovné výrazy, což vede k nervozitě. Mohou pociťovat nejistotu v diskusi o tématice, ve které se příliš

neorientují, nemají s ní dostatečnou zkušenost, a proto jim chybí slovní zásoba. Ten samý problém ovšem uvádějí i v případě odborné ruštiny. Jejich schopnost hovořit o nějakém odborném tématu a používat např. slovní zásobu ze sféry bankovníctví nebo nemovitostí, odvíjí se jejich schopnost adekvátně reagovat v závislosti na tom, jak dlouho danou lexiku nepoužívali a to v obou jazycích. Navíc zmiňovali, že u odborných témat preferují osobní komunikaci před telefonickou (cítí se sebejistěji). Občas jim může činit problémy psaný projev, a když mají něco vyjednávat po telefonu obávají se, že by se mohl projevit přízvuk, což by mohlo negativně ovlivnit komunikační proces a jeho výsledek.

Můžeme říci, že znalost jazyka se u všech výše zmíněných informátorů nadále rozvíjí, stále se setkávají s neznámými slovy (slang nebo terminologie) a sami uvádí, že stále je co zlepšovat (v případě všech zejména psaní). Zároveň uznávají, že už i ve svém mateřském jazyce nejsou schopní vést konverzaci na určitá témata a je pro ně už lepší o nich hovořit v češtině, což potvrzuje tvrzení Grosjeana (2002) [1] a Harding-Esch, Riley (2008) [2], že bilingvisté mohou ovládat slovní zásobu z různých oblastí života v jednom jazyce lépe než v druhém.

Prvky specifické pro bilingvisty

Přepínání kódu, interference, jazykové výpůjčky

U informátorů se objevily všechny znaky typické pro bilingvní mluvčí a všichni uvedli, že jim po cca 5 letech už nečinilo problém přecházet

z jednoho jazyka do druhého. Dělají to rychle, občas si to ani neuvědomují, a pokud mluví několika jazyky, tak přechází z jednoho jazyka do druhého automaticky. Všichni potvrdili, že občas plynule přejdou z ruštiny do češtiny, pokud je téma hovoru nějak spojeno s českým prostředím a pokud vědí, že jim druhý účastník rozhovoru porozumí. Mohou tedy během rozhovoru se stejně bilingvní osobou používat ve svém mluveném projevu v ruštině výrazy/termíny z českého jazyka, které jsou většinou spojené s realitami života v ČR, ale mohou jimi i suplovat ruské výrazy jestliže jim chybí slovní zásoba v ruštině pro vyjádření specifik, s nimiž se setkali až v ČR (např. informátorka uvedla, že neví, jak se řekne čajovna ruský, protože je z ruského prostředí nezná. Další zmínil, jako příklad slovo „hospoda“. Někdo nevěděl jak vyjádřit ruský pojem „identita“). Jako další důvod pro použití jazykových výpůjček uváděli zapomínání některých ruských slov, a proto použijí česky výraz (např. informátorka si nepamatovala, jak se ruský řekne „dřepnout si“ nebo „šunka“. Další zapomněla na ruský ekvivalent pro slovní spojení „zastávám názor“). Stejně tak informátoři zmiňovali, že se lépe vyjadřují o související odborné terminologii v českém jazyce, protože příslušnou vysokou školu mají vystudovanou v ČR (např. informátor uvedl, že o ekonomice a financích, respektive bankovních termínech, není příliš dobře schopen komunikovat v ruštině).

Takových výpůjček se informátoři dopouští ve snaze nenarušit mluvený projev a také kvůli jazykové ekonomii.

V komunikaci se stejně bilingvní osobou se cítí pohodlněji, protože se nemusí hlídat, přemýšlet, co a jak říci a mají jistotu, že jim bude porozuměno – proto také často použijí lexiku, která je napadne jako první. Uvedli, že v rozhovoru s monolingvní osobou nebo s rodiči, kteří česky neumí, jsou nuceni více přemýšlet o tom, jak se vyjádřit ve svém mateřském jazyce aby se nedopustili zbytečných chyb, a občas jim dělá problémy vzpomenout si na patřičný termín, který by emočně i obsahově vystihoval to, co chtějí vyjádřit.

Ve všech rozhovorech se v různém stupni projevy známky interference. Velké množství se jich objevilo v případech informátorky, která mluví převážně už jen česky. (např. „ну вы нас очень разочаровала“ – jste nás velmi rozčarovala; v ruštině by tato forma nebyla použita, ačkoliv slovo jako takové existuje, ale právě proto, že je velice podobné české variantě, dochází k interferenci. Dalším příkladem je „все мое время провождение было с чехами“ – trávení času, v ruštině by to opět bylo vyjádřeno jinak - „čas jsem trávila“). Dál jsem zpozorovala projevení interference, když informátor řekl „один раз распознали, что я русский“ (rozpoznali) ili „у нас был ведущий группой“ (vedoucí skupiny). Dalším příkladem může být: „они держатся русской группы“ (drží se ruské skupiny) nebo „друзья русские не получили классификацию“ (klasifikaci). Ve větých konstrukcích se interference projevovala nejvíce při použití vět s „by“ nebo při stavbě věty jako takové, např.“ Некоторые вещи

человек пытается выдумать с использованием русского языка и это не всегда правда“ - Některé věci se člověk snaží vymýšlet s použitím ruského jazyka a ne vždy je to pravda (interference ve větné stavbě tak i lexikální – pravda). Nebo informátorka řekla: „первые пол года в гимназии для меня был ужасный шок“ – první půl roku byl hrozný šok (v ruštině se nepoužívá slovní spojení úžasný šok). Interference byla nejčastější u třech z pěti informátorů.

Informátoři uvedli, že jsou si vždy vědomi toho, že se dopustí jazykové výpůjčky. Vědí kdy a s kým mluví česky nebo rusky, avšak nikdo z nich si během rozhovorů nepovšiml, že občas používají české větné konstrukce nebo formují výrazy podle českých lexikálních pravidel. Z toho lze vyvodit, že mají tyto dva jazyky natolik propojené, že jejich syntaktické a lexikální jednotky používají, aniž by si toho byli vědomi. Více se jim však prolíná čeština do ruštiny než naopak, na čemž se všichni shodli. Uvedli, že maximálně mohou v rámci češtiny občas použít slova jako: „да“ (ano) nebo „ой“ (citoslovce, něco jako z angličtiny přejaté „oops“). Všichni zdůraznili, že ruština se jim do češtiny neplete, možná jenom když jsou hodně unavení.

Můžeme říci, že tato fakta potvrzují teorii Grosjeana (2002) [1], který přišel s konceptem jazykového kódu a z něj vyvozenou Morgensternovou, Šulovou, Scholl (2011) [3] teorii mechanismu inhibice. V uvedených případech se tedy jedná o opětovný projev dominance (Harding-Esch, Riley, 2008) [2], (Grosjean, 2002) [1] jednoho jazyka nad druhým. Nehledě

na to, že jedinci češtinu ovládají na výborné úrovni, mohou se ocitnout v situacích, ve kterých nebudou schopni správně a adekvátně reagovat z důvodu neznalosti určité lingvistické specifiky.

Závěr

Ve výzkumu jsem se soustředila na zkušenost svých informátorů s osvojením dalšího jazyka v přirozeném prostředí cizí země. Prioritou bylo popsat a prozkoumat nejen společné znaky sukcesivního bilingvismu, ale také postihnout specifické prvky spojující bilingvisty, kterými jsou: přepínání kódů, jazykové výpůjčky, interference a nejistota při používání jazyka. Cílem byl i průzkum vztahu informátorů k jejich dvojjazyčné zkušenosti a dovednosti. Pojednávám zde tedy o mladých migrantech jako o lidech, kteří se zprvu částečně sžili s ruskou kulturou, avšak v adolescentním věku byli vystaveni konfrontaci s novým sociokulturním prostředím a jazykem.

Na základě analýzy dat bylo zjištěno, že všichni informátoři považují sami sebe za zcela bilingvní a přirovnávají znalost češtiny k úrovni rodilých mluvčích. Po cca pěti letech si osvojili jazyk na úrovni, která nebrání v komunikaci a od té doby se ani výrazněji nemění. Všichni měli od počátku svého pobytu v ČR pozitivní vztah k naučení cizího jazyka, což se odrazilo i v tom, že někteří z informátorů si jazyk dokonce osvojili bez ruského přízvuku. Jejich jazykový kód se nicméně neustále rozšiřuje a občas mohou narazit na neznámou slovní zásobu. Všichni označili

mluvený projev za svoji nejlépe rozvinutou jazykovou kompetenci. Za oblast, v níž mají doposud největší rezervy, označili shodně psaní. Zajímavým zjištěním byla i skutečnost, že informátoři již nebyli schopni označit svůj rodný jazyk jako dominantní vůči češtině. U všech se zároveň projeví prvky typické pro bilingvisty, a to zejména schopnost přecházet z jednoho jazykového kódu do druhého, rusko-česká interference a sklon k užívání jazykových výpůjček bez narušení plynulosti projevu při komunikaci se stejně bilingvní osobou.

Reference

* Kritická období jsou dle Lennebergovy hypotézy dvě. První z nich je období do 3 let věku, během něhož by si jedinec měl osvojit první jazyk, aby byl schopen následně komunikovat. Druhé kritické období trvá do 13 let a Lenneberg předpokládá, že do tohoto období je jednotlivce ještě schopen naučit se cizí jazyk na úrovni mateřského, zejména co se týče přízvuku, neboť dochází k dokončení lateralizace jazykové funkce v mozku a zároveň se zvyšuje výskyt jazykového bloku při učení se cizímu jazyku (Lenneberg, 1967 in Štefánek, 2003).

Bibliografie

1. Grosjean, F. *Life with Two Languages: an Introduction to Bilingualism*. Cambridge: Harvard University Press, 1982, 370 s. ISBN 0-674-53092-6.

- Harding-Esch, E.; Riley, P. *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, 2008, 224 s. ISBN 978-80-7367-358-1.
- Morgensternová, M.; Šulová, L. *Interkulturní psychologie. Rozvoj interkulturní senzitivity*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, 218 s. ISBN 978-80-246-1361-1.
- Morgensternová, M.; Šulová, L.; Scholl, L. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, 128 s. ISBN 978-80-7357-678-3.
- Průcha, J. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Praha: Grada, 2011, 199 s. ISBN 978-80-247-3181-0.
- Průcha, J. *Interkulturní psychologie: [sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů]*. Praha: Portál, 2010, 224 s. ISBN 978-80-7367-709-1.
- Sládek, K. *Ruská diaspora v České Republice*. Pavel Mervart, 2010, 144 s. ISBN 978-80-87378-49-6.
- Štefánek, J. *Jeden člověk, dva jazyky: Dvojjazyčnost' u dětí – Predsudky a skutočnosti*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2000, 146 s. ISBN 80-88880-41-6.
- Štefánek, J. *Antológia bilingvizmu*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2003 294 s. ISBN 80-88880-54-8.
- Grosjean, F. (2002). Interview on bilingualism. Veszprem University (Hungary): Questions asked by Judit Navracics. Přístup dne 25. 05. 2013, z <http://www.francoisgrosjean.ch/interview_en.html>.

© *Ťulkiná M., 2017.*